

Соціальна полісфера регіону: шляхи вдосконалення

У статті розкривається сутність соціальної полісфери, її роль у розвитку економіки і суспільства, тенденції розвитку та основні напрями подальшого вдосконалення як на макро-, так і на мезорівнях.
соціальна полісфера, регіон, середня заробітна плата, ринок послуг, життєвий рівень населення

В умовах становлення ринкових відносин зростає роль соціальної полісфери, адже ринок реагує на всі зміни, що відбуваються в економіці і суспільстві, на всі коливання і запити ринку праці та послуг.

Соціальна полісфера в Україні, являє собою досить великий сегмент економіки. Тут зайнято кожен четвертий загальної чисельності працюючих. З одного боку, рівень її розвитку залежать від стану економіки, соціального захисту населення, реалізації соціально-економічних прав людини тощо, а з іншого, – її розвиток впливає на всі ці процеси.

Соціальна сфера сприяє підвищенню матеріального добробуту та умов життя людей, забезпеченню повної продуктивної зайнятості населення, підвищенню якості і конкурентоспроможності робочої сили, гарантуванню конституційних прав громадян на працю, соціальний захист населення, освіту, охорону здоров'я, культуру, житло, переорієнтації соціальної політики на сім'ю та ін.

Дослідженню проблем розвитку соціальної полісфери присвячені наукові праці О.Амоші, М.Долішнього, М.Морозова, В.Новікова, Я.Остафійчука, Л.Якобсона, Г.Яковлева та ін.

Проте ще недостатня увага приділяється регіональним аспектам розвитку цього сегмента економіки. Тому соціальна полісфера потребує постійного вдосконалення з урахуванням регіональних особливостей. Як уже зазначалось вище, розвиток соціальної сфери прямо корелює з розвитком економіки в цілому. В Україні з другої половини 1999р. фіксується зростання національного виробництва. Приріст ВВП у 2000 р. становив 5,9%, у 2001 – 9,1, у 2002 – 5,2, у 2003 – 9,4, у 2004 – 12,1%. Тобто можна сказати, що закладаються передумови для розвитку соціальної полісфери.

За такими показниками, як частка витрат на цю сферу у ВВП, Україна значно відстає від країн з розвинутою ринковою економікою. Найбільшим є розрив за рівнем витрат на охорону здоров'я. Міжкраїнові зіставлення свідчать про загальну тенденцію зростання показників частки витрат держави на охорону здоров'я й освіту у ВВП у міру збільшення виробництва ВВП на душу населення в реальному численні. За відносними показниками витрат держави на соціальну сферу Україна поступається майже всім країнам з розвинутою ринковою економікою і європейським країнам, зокрема.

Значений дисбаланс між працею і капіталом в радянські часи видавався за чергове досягнення планомірного ведення господарства, що нібито забезпечило найкращі показники надання відповідних послуг. У дійсності ж ці показники свідчили про пріоритет установок на ріст валових кількісних показників, зручних плановим органам, над установками дійсного задоволення потреб суспільства. При цьому показники ефективності використання ресурсів були низькими. Так, середня тривалість

перебування хворого в стаціонарі складала в Україні в 1991 р. 16,7 днів, а в країнах з розвинутою ринковою економікою – у середньому 14,4 дня.

У медичних установах відчувався дефіцит елементарно необхідного діагностичного устаткування: флюорографічного, рентгеноскопічного, функціонально-діагностичного й ін. За даними Міністерства культури і мистецтв України, 11% бібліотечних і 37% театральних будинків потребують капітального ремонту; майже 40% державних масових бібліотек займали площу менш 50 кв. метрів; через недолік площ тільки 5,3% музейних фондів експонувалися для відвідувачів.

Таким чином, для розвитку соціальної сфери характерним було і, на жаль, є:

- недофінансування охорони здоров'я, освіти, сфери культури;
- незадовільність показників стану здоров'я населення (рівень смертності, у тому числі дитячої рівень захворюваності) у порівнянні з державами Західної Європи і Північної Америки;
- повільне відновлення устаткування, недостача сучасного устаткування в соціально-культурних установах;
- нестача інновацій у методах лікування і медикаментах, в освітній і культурній діяльності;
- низька ефективність використання ресурсів при надлишку деяких їхніх видів;
- низька заробітна плата лікарів, учителів, працівників культури; відсутність стимулів до ефективної роботи;
- низька якість послуг, наданих населенню;
- широке поширення тіньової оплати формально безкоштовних медичних і освітніх послуг тощо.

Практика розвинутих країн свідчить, що з розвитком економіки, насиченням ринку товарами росте попит на послуги. Чим економічно слабкіше суспільство, чим у більшому ступені його господарська діяльність обмежується переважно виробництвом речових благ. Чим вище економічний рівень, чим більше розвинута індустріальна основа, тим швидше змінюється структура господарства і зростає значення трудової діяльності, спрямованої на надання послуг.

У свою чергу роль послуг, як результат діяльності соціальної полісфери, постійно зростає. При цьому роль одних видів пов'язана з обслуговуванням сфери матеріального виробництва, процесів розподілу, обміну і споживання продуктів матеріального виробництва, що забезпечує безперебійність системи відтворення. Роль інших – у забезпеченні розвитку робочої сили; підвищенні освітнього і культурно-технічного рівня, зміцненні здоров'я і розвитку здатності до праці, забезпеченні належного відпочинку.

Однак успіхи економіки в останні роки в досягненні макроекономічної стабілізації не були використані в повному обсязі для розвитку соціальної полісфери, зростання життєвого рівня населення. Це підтверджується більш ніж скромними показниками ВВП на душу населення за ПКС, які, скажімо, у 2003 р. становили (за даними Світового банку) відповідно 970 та 5430 дол. США. Це значно нижче таких же показників, які мають наші сусіди. Зокрема, у Польщі ВВП на душу населення складає відповідно 5280 і 11212 дол.США ; в Угорщині – 6350 і 13840 дол. США.

Низькі обсяги ВВП на душу населення не могли не позначитись на розвитку соціальної сфери в цілому та її регіонів, зокрема. Необхідно зазначити, що в останні два десятка років частка працюючих у соціальній полісфері зростає в усіх країнах світу. Науковці пояснюють це перш за все зростанням продуктивності праці, що дозволяє вивільнити значну частину працівників, які зайнялись наданням різного роду послуг. Саме соціальній полісфері належить роль збільшувати вільний час працівників, підвищувати творчу змістовність їх праці, зробити життя людей більш комфортним та

приємним, виконуючи функцію абсорбції людських ресурсів, що вивільняються з інших галузей економіки та її секторів, і сприяючи збалансованості робочих місць, людських ресурсів тощо. Їй (цій сфері) належить зростаюча роль в економіці. Разом із тим технологічний прогрес слугував розвитку великої кількості видів послуг, заснованих на застосуванні комп'ютерів, які ще років 20 тому в нашій країні практично не використовувались.

То ж не дивно, що за темпами зростання кількості нових видів послуг соціальна полісфера значно випереджає сферу матеріального виробництва. Незважаючи на явну відсталість даної сфери у порівнянні з її станом в індустріально розвинутих країнах, за останні 1,5 десятка років вона перетворилась у самостійний сегмент економіки. Це зумовлено:

- скороченням державного фінансування, що в свою чергу, викликало збільшення частки платних послуг населенню і організаціям;
- розвитком приватного підприємництва;
- появою багатьох нових видів послуг (бухгалтерських, брокерських тощо);
- посиленням конкуренції між підприємствами сфери послуг та ін.

Соціальна полісфера стала привабливою для підприємців, тому що окремі сфери діяльності практично не вимагають великого стартового капіталу, інші (фінансові, трастові), в зв'язку з їх нерозвиненістю, дозволяють одержувати надприбутки.

В регіональному розрізі мають місце суттєві відмінності. В останні 10-15 років міжрегіональна диференціація ще більш поглибилась, що зумовлено різницею у вартості життя та обсягах споживання тих, чи інших товарів і послуг у різних регіонах; станом соціально-економічного розвитку регіону, внутрішнього ринку праці; розвитком бізнес-середовища та ринкової інфраструктури галузевої та експортної орієнтації регіону та його інвестиційної привабливості і конкурентноздатності тощо.

Диференціація в розвитку соціальної сфери має місце не лише між регіонами, але і всередині їх. При цьому проглядається тенденція: чим бідніший регіон, тим меншою є диференціація. То ж не дивно, що вона є незначною в депресивних і кризових регіонах порівняно з благополучними.

У більшості регіонів України вартість основних засобів зросла і лише в окремих – знизилась. Зокрема, в освіті за 2000-2003рр. в цілому по Україні цей показник збільшився на 2,8%, тоді як у Закарпатській області – на 24,5%, в Дніпропетровській, Рівненській, Черкаській – навпаки знизився. В останній – зниження складало більше 16%. Особливо велике зниження (більше ніж на 60%) спостерігалось у Чернігівській області.

Подібна тенденція мала місце і в інших сферах діяльності. Так, у Чернівецькій області у 2003 р. вартість основних засобів складала менше 84% рівня 2000р., у Хмельницькій – 75,5%.

На розвиток соціальної полісфери, зокрема, на рівень споживання послуг, впливає величина оплати праці. Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників в Україні коливалась, скажімо, у 2003 р. від 304 грн., (Тернопільська обл.) до 541 грн. (Волинська) і м. Київ (741 грн.) при середньоукраїнській величині – 462 грн. До речі, різною є і частка заробітної плати у структурі доходів населення. У 2003 р. – цей відсоток коливався від 50,3% у Донецькій області до 33,3 – у Тернопільській при середньому показнику по Україні – 42,4%. Подібну картину можна спостерігати також і у величині прибутку.

Різні доходи зумовлюють, безперечно, і різне споживання. Споживання м'яса на 1 особу за рік коливається від 28,2 кг (Луганська обл.) до 39,1 (Донецька) при середньому показнику по Україні – 34,5 кг; молока і молочних продуктів – від 156,7 (Луганська) до 301,6 (Івано-Франківська обл.), середній показник – 226,4; яєць – від 178

(Хмельницька) до 238 (Донецька обл.) при середньому показнику – 214 кг. Окрім цього, слід мати на увазі, що рівень споживання окремих продуктів харчування є значно нижчим раціональних норм, що не може негативно не позначитись на стані здоров'я населення. Показник умовного здоров'я за роки незалежності знизився вдвічі (таблиця 1).

Таблиця 1 - Окремі показники людського розвитку

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Видатки зведеного бюджету на охорону здоров'я у % до ВВП		4,8	2,9	3,1	3,3	3,7	3,5
загальної суми видатків		10,7	10,2	11,2	12,5	12,8	12,0
Показник умовного здоров'я, %	62,6	53,7	44,5	42,1	39,6	34,2	30,6
Кількість населення в розрахунку на одного лікаря, осіб	228	222	218	214	212	212	211
Материнська смертність, осіб	32,4	32,3	24,7	23,9	21,8	17,4	13,1
Смертність немовлят, осіб	12,8	14,7	11,9	11,3	10,3	9,6	9,5
Загальний коефіцієнт смертності, осіб	12,1	12,9	15,4	15,3	15,7	16,0	16,0

За даними Міністерства охорони здоров'я за останнє десятиріччя було зареєстровано підвищення захворюваності та поширення, зокрема серед молоді, захворюваності крові та кровотворних органів, сечостатевої та опорно-рухової системи; частішими стали випадки ускладнень вагітності, пологів, післяродового періоду, вроджені патології розвитку. Залишається високим рівень захворювань, які передаються статевим шляхом.

Надвисокою є смертність чоловіків у найпрацездатнішому віці. Зокрема, смертність чоловіків у віці від 25 до 44 років у 4 рази перевищує смертність жінок у відповідному віці, у тому числі від нещасних випадків – у 5 разів. Висока захворюваність і смертність в Україні, як відмічає М. Амосов, нерідко зумовлена асоціальною поведінкою, зокрема, смертність від алкоголізму. Рівень смертності, пов'язаної з алкоголем, на 62% перевищує смертність від нещасних випадків, пов'язаних із транспортом. За темпами розвитку епідемії ВІЛ-інфекції Україна посідає одне з перших місць у світі. В Україні відмічається погіршення психічного здоров'я дітей та підлітків унаслідок вживання алкоголю, наркотиків та інших психотропних речовин. Серед причин цього – низький рівень культури; несприйняття здоров'я як найважливішої життєвої цінності; відсутність наступності у формуванні здорового способу життя на всіх етапах соціалізації особистості тощо.

Зростання смертності зумовлено і погіршенням доступності медичної допомоги (територіальної та економічної), несвоєчасним наданням медичної допомоги. Особливо гострою ця проблема є на селі. Із числа тих, хто помирає у працездатному віці, переважна більшість не отримала своєчасної медичної допомоги.

На стан здоров'я впливають й умови, в яких живе людина. В Україні спостерігається збільшення показника забезпеченості населення житлом. Нині він складає 21,8 м² загальної площі у розрахунку на одного жителя, що на 1 м² більше, ніж у 2000 р. В регіональному розрізі цей показник коливається від 27,1 м² у Київській області до 18,7 – в АР Крим (рис. 1).

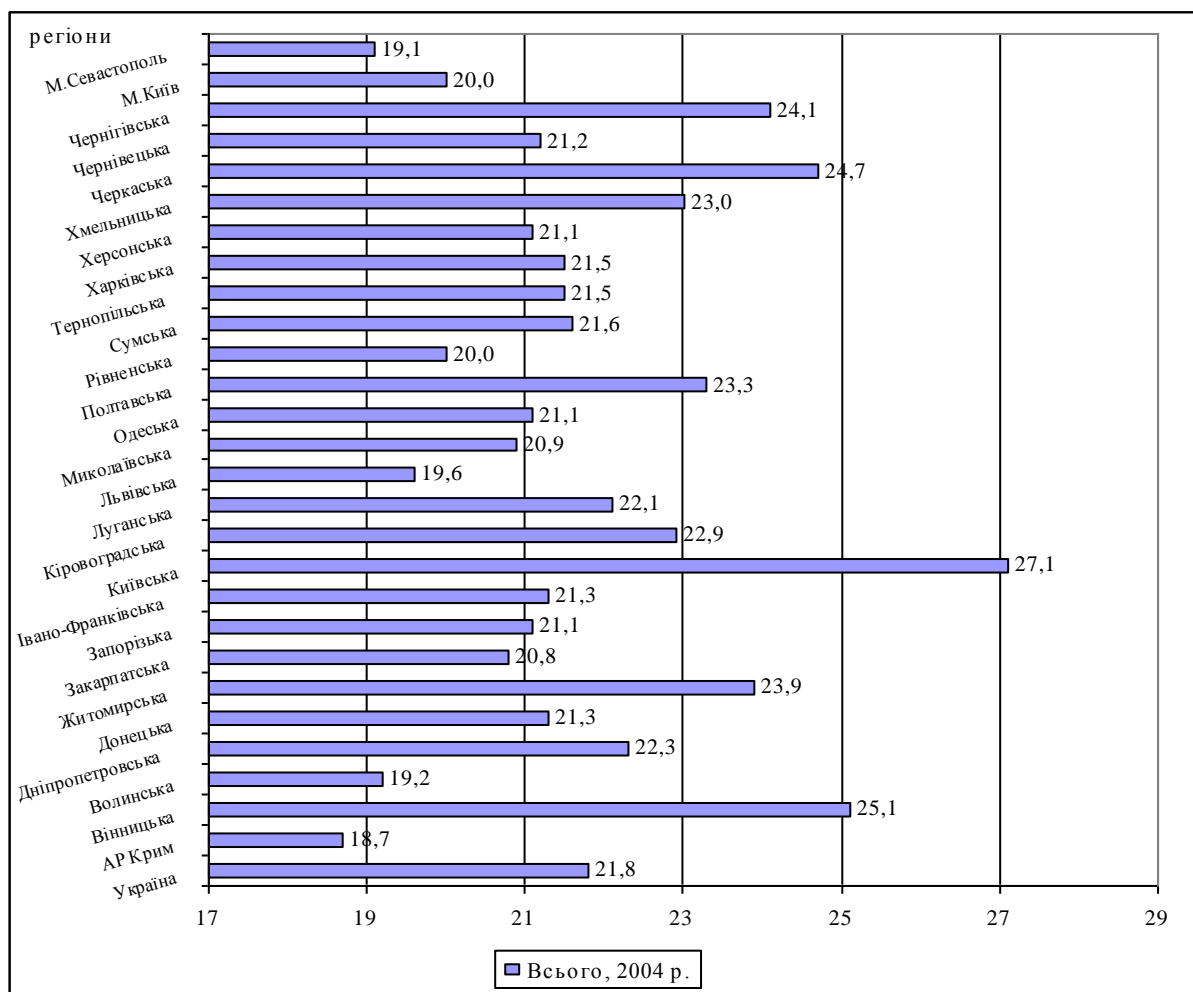

Рисунок 1 - Забезпеченість населення житлом по регіонах, м²

Однак це далеко не комфортна площа навіть за кількісним параметром. Комфортні умови забезпечуються, за даними ООН, якщо на 1 жителя припадає не менше 30 м² житлової площі. Збільшення рівня забезпеченості житлом, що відбулось в Україні, зумовлено не будівництвом нового житла, а, по-перше, збільшенням загальної площі квартир (починаючи з 2001 р.) шляхом включення сюди площі лоджій, балконів і терас з коефіцієнтом відповідно 0,5 – для лоджій, 0,3 – для балконів і терас; а, по-друге, постійним зменшенням чисельності населення. Нове будівництво, скажімо, у 2004 р. складало всього лише 51,9 тис. квартир загальною площею 5,5 млн. м².

У той же час за ветхістю та аварійністю у вказаному році вибуло 641,1 тис. квартир площею 34,3 млн.м² (низькі темпи оновлення житла зумовлюють високий відсоток його вибуття). Особливо низькою є якість житла, рівень його обладнання. У багатьох населених пунктах вода подається лише в окремі години, відсутнє гаряче водопостачання тощо. Тому до цього часу житлова проблема залишається гострою. Ще з початку 30-х років минулого століття не подолана схильність влади економити на побутових зручностях населення.

Житлово-комунальна сфера потребує реформування. Адже сьогодні підприємства її неспроможні ефективно працювати в ринкових умовах і надавати послуги належного рівня якості. Підприємствах ЖКГ у більшості регіонів є збитковими.

З 1.01.05 р. набув чинності Закон України "Про житлово-комунальні послуги", котрий передбачає не підвищення тарифів, а формування їх, виходячи з економічно обґрунтованих розрахунків. Усі повноваження з формування тарифної політики передаються органам місцевого самоврядування, тобто в міста та райони, при цьому різниця в тарифах з державного бюджету не відшкодовується.

Вирішенню проблем у житлово-комунальній сфері, на наш погляд, має сприяти впровадження інноваційної стратегії економічного зростання, яка потребує активного розвитку системи освіти, забезпечення соціалізації здобутків такого зростання. Остання має стати джерелом суттєвого підвищення добробуту країни, наближення рівня та умов життя населення до європейських стандартів, побудови соціальної держави.

Цьому має сприяти розв'язання проблем, наявних у самій сфері. Багато видів діяльності в сферах охорони здоров'я освіти, культури, забезпечують значний соціальний ефекти, хоча і не є чистими суспільними благами. В Україні, як і в багатьох інших пострадянській країнах, медична допомога, середня і вища освіта, залучення до художньої культури і ряд форм організації дозвілля історично розглядалися як виробництво суспільних благ. Їхнє забезпечення в радянські часи було обов'язком держави. Саме воно виступало тим суб'єктом, що ідентифікував одержуваний соціальний ефект і заради нього фінансував і безпосередньо організовував надання соціально-культурних послуг. У 90-і роки ці уявлення піддалися істотній трансформації.

По-перше, кардинально змінилася держава як суб'єкт, що ідентифікує соціальний ефект від виробництва тих, чи інших видів благ. Централізована держава зруйнована, замість неї виникла сукупність органів влади і політичних груп, що не володіє достатніми якостями системної цілісності. Аморфна держава не в змозі ідентифікувати той ефект, що дає суспільству діяльність соціальної полісфери.

По-друге, розмита критеріальна основа для оцінки суспільного ефекту. Ефект від охорони здоров'я і особливо від розвитку освіти і культури виявляється в довгостроковому аспекті. Тому значимість цих сфер діяльності обумовлюється довгостроковими цілями держави, а також ціннісними імперативами, поділюваними основною частиною населення. В українському суспільстві, ще не відбулося усвідомлення нових загальнонаціональних цілей і цінностей. А, отже, розмитими виявилися уявлення про значимість соціальної полісфери, проблематичною стала оцінка майбутнього ефекту від діяльності її галузей.

По-третє, не сформовані нові інституціональні механізми, що забезпечують зв'язок дій політиків з реалізацією довгострокових суспільних інтересів, політика органів державної влади в соціальній сфері вже не підпорядкована вимогам ідеології, як це було в радянський час, але ще не обмежена вимогами виборців.

По-четверте, значна частина населення виявилася спроможною платити за медичні й освітні послуги, усе більше сприймаючи їх не як суспільні блага, на безкоштовне одержання яких кожний має право, а як блага, за які потрібно платити.

Таким чином, в умовах кардинальних змін політичної й економічної систем, краху колишньої державної ідеології і неоформленості нової ідеологічної системи змінюються уявлення про суспільну та приватну складові і про їх співвідношення в ефекті від медичного обслуговування, освітньої і культурної діяльності.

Адже соціально-економічні реформи несприятливим чином позначилися в цілому на стані освіти, охорони здоров'я, науки, культури через їх явно недостатнє фінансування з коштів державного, регіональних і комунальних бюджетів. Платність освіти і послуг лікувальних установ при винятково низькому рівні доходів населення може бути введена лише у вузьких межах. Установи культури також не пристосовані до ринку і поки не здатні працювати на принципах самооплатності, мають потребу в

державній фінансовій підтримці. Те ж відносяться і до науки. Непродумана різка переорієнтація галузей соціальної сфери на ринкові умови господарювання призводить до значної втрати їхнього інтелектуального потенціалу, виїзду фахівців із країни.

В умовах становлення нового інформаційно-інтелектуального типу виробництва, коли провідного значення для прогресу виробництва та інших активів суспільного життя набувають знання, професійні та творчі здібності людини, соціальна складова має вивчатися як важлива передумова економічної діяльності, автономний чинник, який активно застосовується у виробництві та впливає на його результати, обумовлюючи досягнення певного економічного ефекту.

Розвиток освіти у всіх країнах із соціально орієнтованою економікою розглядається як важливий чинник економічного розвитку. То ж не дивно, що Японія ще у 70-х роках минулого століття перейшла до загальної вищої освіти. Нині близько 90% японців відповідного віку мають вищу освіту. У Великобританії 87% студентів погоджується, що університет є вигідною інвестицією. На їх думку, ті, хто має вищу освіту, заробляють у середньому на 50% більше, ніж ті, хто її не має. Разом із тим, розвиток освіти сприяє реалізації соціальних інтересів у системі соціальної політики.

Головним критерієм розвитку освіти є її якість, доступність до кожного громадянина, а звідси – вплив на життя людини і суспільства. В Україні закладено людиноцентриську парадигму розвитку освіти. За рахунок динамічного розвитку вищої освіти Україна швидко завойовує репутацію потужного освітнього регіону (на жаль, не без шкоди для якості освіти та престижу вітчизняних дипломів, отриманих, насамперед, у недержавних вузах). Чисельність студентів на 10 тис. жителів уже наближається до 550. У регіональному розрізі мають місце значні відмінності (рис. 2).

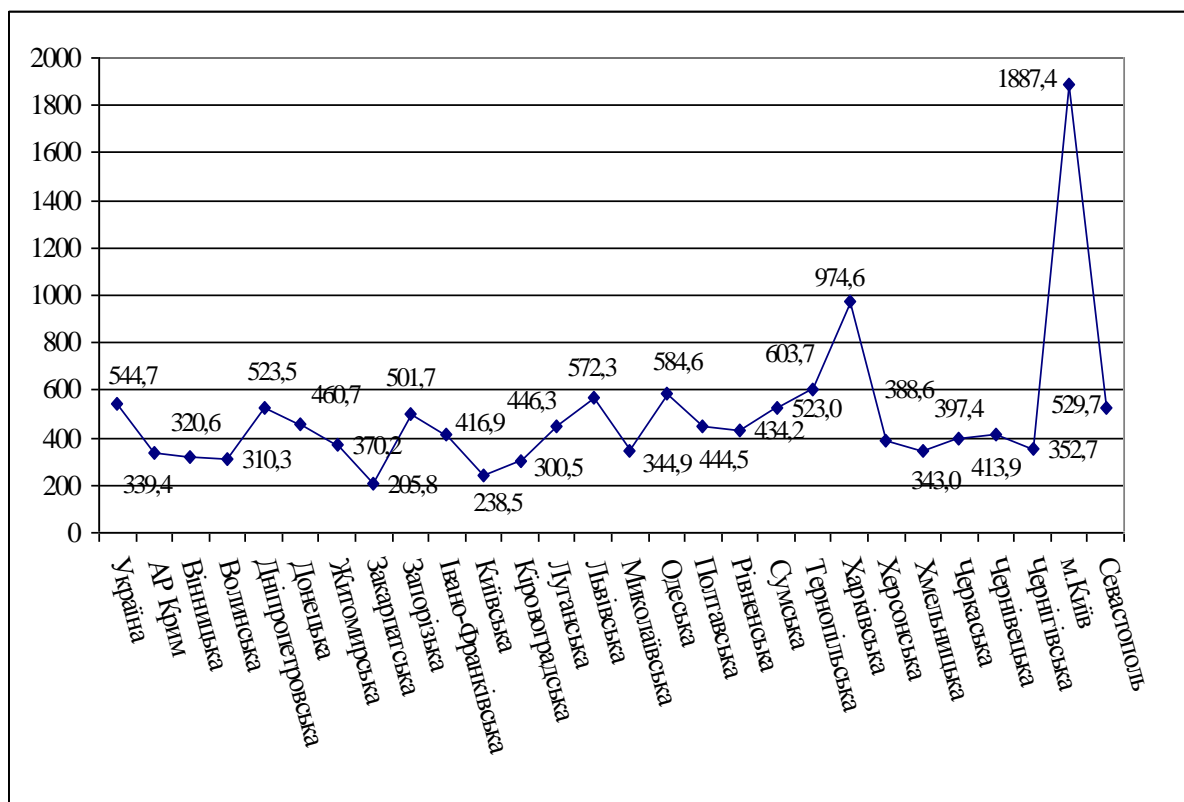

Рисунок 2 - Кількість студентів на 10 тис. жителів, 2004 р.

Однак інші ланки освіти зазнали за останні 1,5 десятка років значної руйнації, зокрема дошкільна освіта. Низьким залишається рівень матеріально-технічного

забезпечення середньої освіти. Програми ж інформації та комп'ютеризації загальноосвітніх шкіл фінансово не підкріплені. Фінансування дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за рахунок місцевих бюджетів, які неможливо задовольнити їх потреби. Адже в Україні відсутній чіткий взаємозв'язок між обсягами податків, які збираються, й доходами місцевих бюджетів. А це позбавляє місцеві органи влади стимулів до збільшення державних доходів, не сприяє зміцненню, соціальної інфраструктури. Останнє зумовлює наступні проблеми:

- недостатність фінансового та кадрового забезпечення освітніх закладів;
- висока зношеність основних фондів і засобів виробництва;
- недоступність високоякісної освіти та ін.

До цього часу не надаються в повному обсязі передбачені пільги „Про гарантії і компенсації для працівників освіти”, спрямовані на підвищення кваліфікації, підготовку, перепідготовку, навчання іншим професіям з відривом від виробництва, передбачені постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.1997 р., зокрема:

– кошти, необхідні для дотримання чинного законодавства щодо надання гарантій і компенсацій працівникам освіти, спрямовані на підвищення кваліфікації. Це стосується оплати за проїзд, добових, проживання;

– проблемним залишається виконання обласних програм з питань розвитку загальної середньої освіти (програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів; програми „Шкільний автобус”, програм забезпечення загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів сучасними технічними засобами навчання);

– актуальною є необхідність приведення структури системи освіти відповідно до соціального замовлення на якісну освіту. Особливо складно це виконати в сільській місцевості, оскільки розвиток навчальних закладів визначається цілою низкою протиріч.

Розв'язання проблем, які стоять перед освітою, потребує об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін (представників державної адміністрації, адміністрації навчального закладу, батьків, учнів тощо).

Як свідчить досвід ряду регіонів, позитивним у цьому плані є створення районних освітніх округів. Скажімо, у Луганській області вже створено 19 таких округів. Один із них – Красноріченський освітній округ, основними цілями функціонування якого є:

- реконструкція і розвиток шкільної мережі в інтересах територіальної громади;
- розвиток і модернізація освіти в умовах сільської місцевості;
- консолідація ресурсів, розміщених на територіях округу;
- підвищення доступності до якісної освіти як дітей, так і дорослого населення;
- створення потенціалу інфраструктури освітнього округу, який має працювати на користь громадян.

Такий підхід, на наш погляд, сприятиме поліпшенню підготовки кадрів. Цьому має сприяти наближення навчальних програм до потреб реального життя. Нині, як свідчать результати обстежень, у середньому 30% тих, хто має вищу освіту, працює не по спеціальності, отриманій у вузі. Зниженню цього показника, як свідчить досвід багатьох країн світу, сприяє отримання студентами бізнес-підготовки, що позитивно впливає на їх підготовку, виявлення ними причинно-наслідкових зв'язків в економіці. У світі таку підготовку отримують 40% студентів.

В цілому вдосконалення освіти і вищої, зокрема, передбачає впровадження і розвиток інформаційних освітніх технологій, направлених на підвищення творчих здібностей студентів, слухачів; формування ринку освітніх послуг за рахунок оптимізації структури професійної освіти і перепрофілювання навчальних закладів з

урахуванням потреб економіки в кадрах різної кваліфікації; забезпечення державного пріоритету в професійній освіті шляхом використання механізму розміщення на конкурсній основі державного замовлення на підготовку спеціалістів. Сьогодні в Україні відчуває гострий дефіцит спеціалістів по енергетиці, програмістів, спеціалістів у сфері сертифікації, стандартизації, екології.

В сучасних умовах переходу до ринкової економіки стратегічною задачею є збереження стабільності на ринку послуг без погіршення положення з обслуговуванням населення.

Подальший розвиток сфери послуг позитивно вплине на розв'язання ряду інших соціально-економічних проблем, зокрема, поглиненню безробіття і вирішенню особливо гострої соціально-економічної проблеми нашої економіки. Розвиток підприємництва в соціальній сфері створює сприятливе середовище для залучення вільних коштів населення і, отже, підвищення його добробуту і рівня життя.

Список літератури

1. Бальцерович Л. Свобода і розвиток. Економія вільного ринку. Львів: Місіонер, 2000.
2. Данилишин Б.М., Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства. К.: Ніч лава, 2005.
3. Куценко В.І., Остафійчук Я.В. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект. К.: Оріони, 2005.
4. Лега Ю.Г., Качала Т.М., Чечетова Н.Ф. Вдосконалення управління житлово-комунальним комплексом України в сучасних умовах розвитку національної економіки. Черкаси: ЧДТУ, 2003.
5. Макконел К.Р. Брю С.Л. Экономика: принципы, проблемы и политика / Пер. с англ. – К.: Хагар-Демос, 1993
6. Морозов М.А. Экономика и предпринимательство в социально-культурном сервисе и туризме. М., 2004.
7. Рассуждай Л.Н. Косматенко Н.А. Управление предприятиями коммунального хозяйства. Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000.
8. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку. К.: Знання України, 2005.
9. Ястремська О.М. Результати функціонування соціально-економічного інституту інвестування в Україні // Наук. праці, вип. 89-3. Донецьк: ДНТУ, 2005.

В статье раскрывается сущность социальной полисферы, ее роль в развитии экономики и общества, тенденции развития и основные направления дальнейшего усовершенствования как на макро-, так и на мезоуровнях.

The essence of social polyshpere, its role in the development of economy and society, development trends and guidelines for further improvement both on the macro- and mesolevels are discussed in the article.